



ARBORETUM ŽAMPACH

JÍROVEC (AESCULUS)

Celeď: jirocovité (Hippocastanaceae)
Rád: mydlenikotvaré (Sapindales)



Je známo okolo 25 druhů tohoto rodu rozšířených v Severní Americe, Jihní Asii a Jihní Evropě. Jedná se o listnaté, opadavé stromy a keře, zářivě svým olistěním (vstřícně postavené, dlanitě složené, 5-9 četné listy). Výraznou ozdobou jsou květenství uspořádaná ve vzpřímených, mnohokvětých latách, 20-30 cm vysokých, plodem jsou kulovité tobolky, pukající třemi chlopněmi, které obsahují 1-3 velká červenohnědá semena zvaná kaštany. Ve střední Evropě je hojně pěstován **jirovec mádal**, dříve také nazývaný jako kaštan kořiský (*Aesculus hippocastanum*). Mezi lidmi je známý zejména díky svým velkým, živě rezavohnědým kaštanům. Tento druh, původně rozšířený v horských lesích Balkánského poloostrova, byl ve střední Evropě zájemně využíván od r. 1576. Je to statný, až 25 m vysoký strom, vytvářející silné letorosty s nápadně velkými (až 3,5 cm dlouhými) a 1,5 cm širokými a silně pryskyřičnatě lepkavými pupeny. Květy má bílé s červenými a žlutými skvrnami, které mají „signální“ význam pro nektar sající hmyz - nektar se totiž tvorí pouze při žluté skvrně. Listy jsou složené z 5-7 podlouhlých obvejčitých listků 10-25 cm dlouhých, za plně vegetace svěže zelených, na podzim se zbarvují do žádavě zlatozláté barvy. Botanickou zvláštností je méně vznrůstný kultivar *Aesculus hippocastanum 'Laciniata'* s milofádně jemně stříhanými listy.

Jirovec mádal jsou v posledních desetiletích silně napadeny hmyzem škůdcem - **kliněnkou jirovcovou** (*Cameraria ohridella*). Larvy tohoto motýlka se živí na vnitřních pletivech listů, čímž postupně omezují jejich funkci. Listy poškozené kliněnkou jsou rezavě skvrnité, mnohem dříve chladnou a předčasně opadávají. Tento škůdce sice přímo nezpůsobuje úhyn napadených stromů, ale oslabuje je.

V arboretu lze nalézt i jiné druhy jirovců, včetně vzrostlého **jirovec pletový** - *Aesculus x carnea 'Briotii'*, s květy zářivě tmavě červenými, uspořádanými ve velkých latách. Listy má tento druh tmavozeLENÉ, svrchu slabě lesklé, nevybarvující se v podzimním období do žlutá. Plody jsou kulovité, jen velmi slabě ostnití. Pupeny jsou menší (max. 2x1cm) a jen slabě lepkavé. Jirovec pletový je křížencem j. mádal a j. pavie (z r. 1818).

Zlaté květy a jedovaté plody s hladkým povrchem bez ostrův má **jirovec žlutý** syn. **pavie žlutá** (*Aesculus flava*). Jirovec drobnokvětý (*Aesculus parviflora*) roste jako rozkladitý, výběžkatý, až 4 m vysoký keř. Na rozdíl od předcházejících druhů kvete až v pozdním létě (červenec až srpen). Květy jsou drobnější, čistě bílé, uspořádané v úzkých, až 30 cm vysokých latách. Plody jsou jen 2-3 cm velké, na povrchu hladké. Oba tyto druhy pocházejí z Jihovýchodu Severní Ameriky.

KAŠTANOVNÍK (CASTANEA)

Celeď: bukovité (Fagaceae)
Rád: bukotvaré (Fagales)

Kaštanovníky náležejí do čeledi bukovitých neboříčskonosných (Fagaceae), tj. do příbuzenstva buku a dubu. Jsou to krásné stromy nebo keře s jednoduchými, podlouhlé kopnatičkami listy, s hrubě pilovitým okrajem. V mírném a meridionálním pásmu severního polokoule roste 12 druhů. U nás bývá nejčastěji pěstován **kaštanovník jedlý** (*Castanea sativa*), původní

oblasti Středozemního moře a Kavkazu. Je to strom dorůstající výšky 20-30 m, s korunou rozložitě kuželovitou nebo polokulovitou, hustě zavětvenou. Plody jsou až 2,5 cm velké nažky známé jako „jedlé kaštany“, které jsou uzavřeny v silně oštěpovitě pukající v době zralosti několika chlopněmi. Jehnědy okolo 15 cm dlouhé, světlé žluté, smíšené - tj. ne-soucí současně samčí i samičí květy. Přesto, že se jedná o dřeviny jednodomé, k oplacení květů a tvorbě plodů dochází po opylení pylom Jihného jedince. V arboretu je tento druh zastoupen také jako *C. sativa 'Asplenifolia'* - kultivarem stříhanolistým a též méně vznrůstným kultivarem *'Variegata'* s listy bíle kropenatými. Vzrostlý kaštanovník jedlý *'Variegata'* si lze prohlédnout v „matečním“ arboretu Bilá Lhota u Olomouce.

DEKAISNEA (DECASNEA)

Celeď: kokylovité (Lardizabalaceae)

Rostliny z čeledi kokylovitých (Lardizabalaceae). Rod zahrnuje pouze dva druhy původně rozšířené v Himálaji a západní Číně. U nás je vzhledem zastoupena **dekaisnea Fargesova** (*Decasnea fargesii*). Je to vzpřímeně rostoucí, prutnatý keř, dorůstající výšky 3-5 m. Kmeny má silné, vpravidle, málo rozvětvené, s lysými, modře ojíněnými letorosty. Listy ilhozpeřené, dlouhé 50 až 80 cm. Květy jsou zvonkovité, zelenavé, uspořádané v převážně koncových latách 25 až 50 cm dlouhých. Mimořádně zajímavé jsou její plody - válcovitě zakřivené tlustostěnné měchýřky vzhledem připomínající fazolové lusky (až 10 cm dlouhé a 2 cm široké). Svrchu jsou švestkově modré zbarvené a ojíněny. Druh patří k prastarým ovocným dřevinám, plody však nejsou nikterak zvláště chutné.

HABROVEC (OSTRYA)

Celeď: břízovité
Rád: břízotvaré

Méně početný rod z čeledi břízovitých (Betulaceae) sdružující listnaté opadavé stromy a zřídka i keře, které se v mnoha značných podobají blízce příbuzným habrům (rod *Carpinus*). Jsou to vznrůstné dřeviny (výška okolo 20 m), vytvářejí košaté a husté koruny. Listy habrovů jsou jednoduché, s okrajem dvakrát pilovitým, na větvíčkách uspořádané střídavě. Květy jednopohlavné, uspořádané v převážně samčích a vzpřímených samičích jehnědách. Plody jsou okolo 0,5 cm dlouhé žebrematé oříšky obklopené vakovitým obalem, uspořádané v převážně plodenstvích, které vzhledem i velikostí velmi připomínají šíticovitá plodenství chmelu otáčivého. Borka je na rozdíl od habrů hnědá, ve stáří středně



hluboce rozbrázděná, odlupující se v nevelkých šupinách. Okolo 10 druhů habrovů bylo původně rozšířeno pouze v mírném pásmu severního polokoule. Jedním z Evropě původním druhem je **habravec habrolistý** (*Ostrya carpinifolia*). Domovinou této dřeviny je Jihní Evropa, Malá Asie a Kavkaz. Vytváří pravidelnou kulovitou 15 - 20 m vysokou korunu a v našich podmírkách je dostatečně otužilý. Listy má úzce vejčité až vejčitě kopinaté. Přesto, že jsou to krásné solitérní stromy, jsou u nás pěstovány poměrně vzácně.



HABR (CARPINUS)

Celeď: lískovité (Corylaceae)
Rád: břízotvaré (Betulales)



V mírném pásmu severního polokoule roste v přírodě až 35 druhů habrů. Jsou to stromy nebo keře s velmi tvrdým, houzevnatým dřevem, většinou hladkou, světle šedou, tenkou borkou a krásnými listy. Patří do čeledě lískovitých (Corylaceae).

Jedním z našim domácím druhem je **habr obecný** (*Carpinus betulus*). Vyniká štíhlým, často nerovným či pokrouceným kmenem s hladkou, stříbřitou borkou se vzorkem jemně sfloveny nebo plichomyti listy. Ozdobou tohoto nenáročného, 20 (výjimečně i 30)m vysokého stromu jsou podlouhlé vejčité, dvakrát ostře pilovité listy s výraznou žláznatou. Plody habru jsou drobné zploštělé oříšky, z nichž každý je usazen v trojlaločném nebo hrubě zubatém blanitém plodovém obalu (listenu). Plody i s listy jsou upřádány na převážně samčích jehnědách až 14 cm dlouhých.

Z přírodní formy **habr obecný** byly vyšlechtěny četné okrasné kultivary. V arboretu jsou z nich zastoupeny např. *C. betulus 'Fastigiata'* (koruna široce kuželovitá, rozvolněná, dosahující výšky 12 m, vyšlechtěn r. 1883) a *C. betulus 'Columnaris'* (koruna štíhlá, úzce kuželovitá, hustá, až 10-12 m vysoká). *C. betulus 'Pendula'* je v dospělosti cca 10 m vysoký pohledný stromek s široce rozkladitou korunou a větviemi obklopuvými visícími k zemi a *C. betulus 'Quercifolia'* s listy na mladých letorostech hluboce vykrojené, s ostrými zoubky.

Listy mají více funkcí - na jaře a v létě, dokud jsou ještě zelené, slouží k výživě zralých plodů zelené listy, obdobně jako listy stromu, přeměňují získávané minerální látky - oxid uhlíku a vodu, na listy organické cukry, tuky a bilkvoviny, které jsou nezbytné pro výstavbu a zásobení rostlinných tělesných schránek. Na podzim svou významností ztrácejí a stavají se z nich orgány umožňující zralým plodům po uvození z jehněd pasivně ležat (volně se snášet k zemi nebo být umísťeny větrou). Za zimních vichříček mohou blanité oříšky habru urazit vzdálost až několik kilometrů.

Dřevo habru bylo označováno jako „zelezene“, je to strom s nejtěžším dřevem v Evropě - je to dobré, pevné, težce střípatelné dřevo, vhodné především na výrobu různého nářadí a nástrojů. Dřevo s oblibou používáno k výrobě vačkových hřidel, palecnic a ozubených kol, při stavbě mlynů, dnes se z něho ještě vyrábějí násydy, využívá se v kolařství a řezbařství. Je velmi vyhledávané.

Habr je statný strom s vysokou nepravidelnou klenutou korunou. Jeho kmen i spodní větve mají charakteristicky vlnité, vypadají jakoby svalnaté. Možná proto, položíte-li ruku zejména na nějaký starší vrostlý habr, můžete jasnéji než u jiných stromů cítit, že je to živá bytost. Habr má vynikající harmonizující vliv na lidské zdraví se pod jeho korunou. Pokud Vás čeká nějaká dležitá práce nebo činnost, k níž budete potřebovat mnoho duševních sil a schopnost soustředění, doba vám je právě hodlá.

Habr je ještě i dnes významnou lesní dřevinou, velmi odolnou, nenáročnou, schopnou růstu na všech půdách. Patří mezi původní a velmi hojně dřeviny, vyskytující se v Čechách v původním prostředí již od poslední doby ledové. Bohužel však byl habr dnes na mnoha místech téměř vytlačen. Protože snáší velmi dobře ořezávání, používá se na živé ploty v parcích, na utváření různých pravidelně stříhaných figur a některé jeho formy (pyramidální, převlék, s červenými nebo panasovanými listy) jako ozdobné solitéry. Habr lepě než buk snáší mazivové, ilovitové půdy.



Rejstřík stanovišť poznavacího okruhu die českých názvů

botanický rod	český název rodu	čís. stanoviště
AMBRON	LIQUIDAMBAR	14
ARALIE	ARALIA	10
BĚLAS	CHIONANTHUS	14
BLAHOČET	ARAUCARIA	9
BOROVICE	PINUS	6
BOROVICE	PINUS	12
BRŠTOVEC	CELTIS	11
BŘÍZA	BETULA	7
BŘÍZA	BETULA	13
BUK	FAGUS	14
CEDR	CEDRUS	8
CESMINA	ILEX	9
CYPRÍSOVITÉ	CUPRESSACEAE	2
DAVIDIE	DAVIDIA	7
DEKAISNEA	DECASNEA	4
DOUGLASKA	PSEUDOTSUGA	12
DŘEZOVEC	GLEDITSIA	11
DUB	QUERCUS	13
GUMOJILM	EUCOMMIA	14
HABR	CARPINUS	4
HABROVEC	OSTRYA	4
HALEZIE	HALESIA	7
HLAVOTIS	CEPHALOTAXUS	8
HLOH	CRATAEGUS	15
HLOŠINA	ELAEAGNUS	9
HROZNOVEC	EXOCORDIA	10
IDESIE	IDESIA	14
JASAN	FRAXINUS	7
JASMIN	JASMINUM	9
JAVOR	ACER	5
JAVORY OKRASNÉ ACER	ACER	2
JEDLE	ABIES	12
JEDLE	ABIES	6
JEDLOVEC	TSUGA	9
JERLÍN	SOPHORA	11
JERÁB	SORBUS	11
JILM	ULMUS	6
JINAN	GINKGO	5
JIROVEC	AESCVLUS	4
KALOPANAX	KALOPANAX	10
KASTANOVNIK	CASTANEA	4
KATALPA	CATALPA	11
KDOLON	PSEUDOCYDONIA	11
KLOKOČ	STAPHYLEA	15
KOMULE	BUDLEYA	14
KORKOVNIK	PHELLODENDRON	4
KRÁSNOPLODKA	CALYCICARPA	9
KRYPTOMERIE	CRYPTOMERIA	9
KŘEHOVĚTEC	CLADRATIS	1
KŘÍDLATEC	PTELIA	1
KYSLOUN	OXYDENDRON	14
LILIOVNÍK	LIRIODENDRON	5
LÍPA	TILA	4
LISKA	CORYLUS	11
LÝKOVEC	DAPHNE	9
MAACKIE	MACKIE	14
MAKLURA	MACLURA	11
METASEKVOJE	METASEquoia	8
MÍSPULE	MESPILUS	11